•1956 • Karácsonyi népszokások• Egyházak Rákosmentén - kiállítás az Erdős Renée Házban•

Rákosmenti Múzeumi Estek

A régi karácsonyokon fényképek ritkán készültek, mára már a szokások is többnyire feledésbe mentek. Egy őségi szokásról azért maradt emlék, a Schleckmann családnál sikerült képet is találni róla! Ez afféle népi jóslás volt, amit így meséltek el: “Karácsony éjjelén hármat ütnek a zsupptetőre. Ha a nemes mag bőven hullott a köténybe az azt jelentette, hogy gazdag lesz a leány férje. Ha csak néhány szem potyogott ki a rozsszalmából készült tetőből, akkor szegény lesz a jövendőbeli. Ha üres maradt a kötény, jövő karácsonyig biztosan nem megy férjhez a kötény viselője és akkor majd megismételheti a próbát.”

I. évfolyam 4. szám
2006. december

Kiadja Rákosmenti Múzeumbarát Egyesület

HÍREK

Az Egyházak Rákosmentén című helytörténeti kiállítás részlete

2006. november 25-én ***Egyházak Rákosmentén*** címmel időszaki helytörténeti kiállítás nyílt az Erdős Renée Házban. A tárlaton a római katolikus, az evangélikus, a református, a görög katolikus, a baptista egyházak, gyülekezetek és az izraelita hitközség történetére vonatkozó írásos, képi dokumentáció és sokszínű tárgyi anyag segítségével illusztrálják a rendezők a kerületi egyháztörténetet, községenkénti bontásban. Bemutatják az egyes felekezetek templomainak építéstörténetét, több esetben az eredeti tervanyagot is felhasználva, egészen a legutóbbi időkben felépült épületekig. A kiállításhoz külön kis harangtörténeti rész is kapcsolódik. A tárlatot *Riz Levente* polgármester nyitotta meg, a megnyitót a görög katolikus egyházközség énekesei színesítették a világ különböző tájainak egyházi énekeivel. Az előkészítésben egyesületünk tagsága is aktívan részt vett, amelyet a rendező, *Ádám Ferenc* külön kiemelt a megnyitón. **A kiállítás 2007. január 14-ig, hétfő kivételével naponta 14-től 18 óráig tekinthető meg az Erdős Renée Házban.**

Az *Egyházak Rákosmentén* című kiállítás megnyitóján mutatta be *Fabó Beáta* levéltáros, a Budapesti Városvédő Egyesület Templomtörténeti Csoportjának vezetője a csoport által összeállított ***Budapest templomai, Rákosmente*** című kiadványt, amely a Templomtörténeti sorozat 5. kötete. A szerzők ismertetik az összes jelenleg is álló kerületi templom, történetét, építészeti leírását, továbbá művészi értékű belső berendezéseiket, kitérve az alkotók személyére. A képekkel, térképekkel gazdagon illusztrált, rendkívül tetszetős formában megjelent füzet létehozásához az Erdős Renée Ház arcív fotóinak rendelkezésre bocsátásával járult hozzá. Az angol és német nyelvű rezümével megjelentetett kötet 1000 Forintos áron kapható az Erdős Renée Házban is. ..

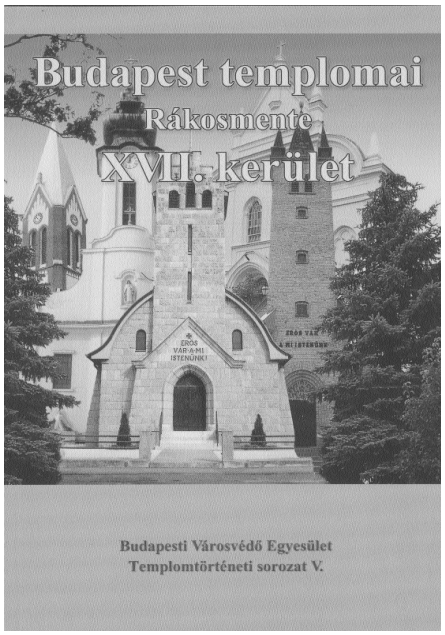

Kétszáz éves fennállását ünnepelte november 8. és 12. között a Rákoskeresztúri Evangélikus Egyházközség. Erre az alkalomra jelentették meg paróchus lelkészük, ***dr. Kósa Pál*** (1934-1974) ***A Rákoskeresztúri Evangélikus Egyházközség története*** című munkáját. A korábban csak kéziratban, illetőleg az interneten olvasható mű 1984-re készült el. A könyv a németek betelepülésétől kezdődően mutatja be a rákoskeresztúri ev. gyülekezet történetét, de részletesen kitér a fiókegyházak történetére is. Ismerteti a templomépítéseket, az itt szolgált lelkészek életrajzát is. A kiadványban, dr. Kósa Pál munkáján túl benne foglaltatnak *dr. Bartók Albert* Rákoskeresztúrra vonatkozó helytörténeti tanulmányai és *Kósa László* lelkésznek az utolsó időszakra vonatkozó írásai is.

Szelepcsényi Ernő (1936) rákoskerti nemzetőr parancsnok visszaemlékezése az 1956-os eseményekre

Az 1956-os Forradalom és Szabadságharc alig két hete alatt az igazi szabadság szele átsuhant az országon, addig ismeretlen, mámorító érzést ébresztve sok-sok emberben. De a tragédia lehetősége mindvégig fenyegetően árnyékolta be az eseményeket. A nagy Szovjetunió és az általa képviselt eszme megmutatta igazi arcát: a hadserege hatalmas erővel csapott le a védtelen magyarságra.

4. rész

November 4-én a priccsemen aludtam a parancsnoki szobában, rádióm halkan szólt. Kora hajnali félálmomban figyelmes lettem a műsorváltozásra. Himnusz - szózat - kétségbeesett könyörgés segítségért - himnusz - szózat. Mintha egy vödör hideg vizet öntöttek volna rám, úgy riadtam fel. Rövidesen tele lett a főhadiszállásunk izgatott emberekkel. Telefonáltam a rákosligeti kapitányságra eligazításért, de ők is tanácstalanok voltak, mondták, hogy majd visszahívnak. Pár újonnan érkezett, szolgálaton kívüli nemzetőr rémülten hozta a hírt: az Üllő felől érkező orosz tankok tömege Vecsésnél jobbra fordulva Ecser fele tart, hogy majd balfordulóval Rákoskerten keresztül Pestet vegyék irányba. Hirtelen betoppant egy régi ismerős, akit hetedikes elemista koromból ismertem, mint Ilonka tanítónéni vőlegényét. Azt állította, hogy a rákosligeti kapitányságba tart, ahol mint nemzetőr tisztet tartották számon. Utasított, hogy a vészhelyzetre való tekintettel, azonnali hatállyal átveszi tőlem az őrsünk irányítását. Kijelentette, stratégiai szempontból mi vagyunk a legkedvezőbb helyzetben, hogy a ruszki inváziót Pest határában megállítsuk. Az emberek felhördültek és Pali kimondta, amitől a többiek is tartottak: "Isten őrizz Ernő, hogy amikor a tankok százai ide érnek egy lövést is leadjatok rájuk, mert eltörlik Rákoskertet a föld színéről". Az újonnan jött (most már utólag tudjuk, provokátor) gyávának nevezte társaságunkat, ami feltüzelte a magyaros virtusunkat és vagy fél tucatnyian felkaptuk géppisztolyainkat hogy vezetése alatt, mindenre elszántan meginduljunk a szovjet hadsereg ellen.

Lóhalálában futottunk le az országúthoz. Percekkel a tankok odaérkezése előtt, lövésre készen, az árok bokrai közt húzódtunk meg. Még koromsötét volt. Dermesztő látványban volt részünk: vég nélküli lámpasort láttuk Vecsés felől Ecser irányába és onnét Rákoskert felé haladni. Nagyon lassan, dübörgő motorzúgással és lánctalpcsörgéssel az oszlop elején nyomuló 2-3 tank már előttünk elhaladt, amikor hirtelen leálltak. Az újdonsült parancsnok halkan kiadta az utolsó utasítását: "Túlerőben vannak! Egyesével visszakozz!" Szerencsénkre nem miattunk állhattak le, pár perc elteltével indultak tovább Már pirkadóban volt, de még a sötétség leple alatt, egyenként sikerült kikerülnünk egy helyzetből, ami könnyen halálunkat jelenthette volna. A jövevényt akkor láttuk utoljára, soha többé nem hallottam felőle.

A reggel beálltával mindannyian összegyültünk. Tallián Palival felváltva próbáltunk telefonálni Rákosligetre, de nem sikerült kapcsolatot teremteni a kapitánysággal

Én megfogalmaztam és több példányban lemásoltam egy körlevelet, melyben a tőlem telhető legmagasztosabb hangnemben felkértem Rákoskert polgárait szent hazánk védelmére az ismét beözönlő szovjet hordák ellen. Meghirdettem a raktárszobában felhalmozott fegyverek és lőszerek kiosztását. A körleveleket a stratégiailag legmegfelelőbb helyeken tűzték ki a járőreink. Délután egymás kezébe adták a kilincset az emberek. A karabélyokat, géppisztolyokat lőszerrel együtt megkapták a jelentkező hazafiak, nevüket, címüket a fegyver számával együtt feljegyeztük. Imre bácsi feladata volt a kiosztás és a jegyzőkönyv vezetése is, mivel ő mindenkit ismert. Ő vigyázott arra, hogy ne kerüljön semmi rossz kézbe.

Másnap, november 5-én, délelőtt kaptuk meg a hírt, hogy az oroszok megszüntették a rákosligeti és a többi XVII. kerületi nemzetőr parancsnokság működését és Rákoscsabán harcokra is sor került. Tudtuk, hogy csak idő kérdése és ránk is sor kerül.

Déltájban telt volt a ház, amikor Klimcsák néni lélekszakadva rohant fel az iskoladombon. Az épületbe lépve, rémületében alig tudta elmondani, hogy az oroszok a Szövetkezetnél a mi irányunkba fordultak le az országútról. "Mindenki tűnjön el!" adtam ki a parancsot. Pillanatok alatt magamra maradtam Mazán Imre bácsival. "Maga miért nem megy?" - kérdeztem. "Édes fiam én már leéltem az életemet, itt hagyom veled a fogamat, ha az úgy van megírva, száz év múlva talán még utcát is elneveznek rólunk Rákoskerten." Ekkor nyílt az ajtó. Bökfi Feri jött vissza. "Ha te maradsz Ernő, akkor én sem megyek el."

Kapkodva, amilyen gyorsan csak erőnkből tellett, összeszedtük az iratokat és begyömöszöltük az égő kályhába valamennyit.

Nem kellett sokáig várni, amikor is egy tank becsörtetett az iskolaudvarba, mögötte egy páncélautóval, amit két ponyvával fedett, legénységgel tömött teherautó követett. A másik tank leállt a Margit körúton ágyúcsövét épületünk oldalára irányítva. A bejárati ajtón és az ablakok leengedett redőnyeinek a résein keresztül leselkedtünk, nem tudva, hogy honnét fogjuk az első lövést kapni. Túl hosszúnak tűnő percek múlva egyszer csak nagy tömeg katona ugrált le a járművekről, lövésre kész fegyvereiket irányunkba szegezve futottak felénk az iskolaudvaron keresztül. Imre bácsinak mondtam, hogy kissé nyissa meg az ajtót, nehogy betörjék. Bökfi Feri az ajtóval szemben az ágyra ült és mikor a banda becsörtetett, kezeit égnek emelte. Én az irodámba mentem. Már előzőleg kivettem tokjából pisztolyomat és az íróasztal elejére helyeztem el. Géppisztolyomat jobbra mögöttem támasztottam a székem melletti sarokba. Éppen hogy csak leültem, amikor ellepték az aránylag kisméretű irodahelyiséget a katonák, élükön egy barna bőrkabátos, birgeri-csizmás, magyarul tökéletesen beszélő, 40 év körüli, magából kikelve üvöltő egyénnel, akiből ömlött a szitkozódás. Mialatt az állandóan rám tartott pisztolyával hadonászott az orrom előtt, az én kikészített pisztolyomat zsebre vágta. Mögötte - aranysujtásos parolijáról ítélve - egy magas rangúnak kinéző orosz tiszt állt szótlanul. A bőrkabátos utasítására az egyik háttérben álló közkatona mögém jött felvenni a géppisztolyomat.

"Hol vannak a fegyverek?" - kérdezte. Mondtam, hogy a mellettünk levő szobában az állványon. (Kiosztás után maradt pár karabély és jó néhány

"dióverő".) A közlegények, mint a hasábfát cipelték ki mindet a karjukon. Hirtelen ismét kitört a paláver, azt hittem, hogy elérkezett a végórám. Kiderült, hogy valamelyikük felnézett a padlásra és megtalálta az oda feldobott aknavetőcső tisztító kefét. Valaki oda hajította, hogy ne legyen útban. Vallatóm úgy vélte, hogy ha ott a pucoló, akkor biztos ott van az is, amit azzal tisztítani kell. Felforgattak mindent, de persze semmit nem találtak.

Egy pillanatra magamra maradtam és egy sötétes bőrű, mongolféle kiskatona oroszul kért tőlem véresre kicserepesedett ajkára valami krémet. Íróasztalom fiókjában tartottam fegyverzsírt, amit odaadtam neki. Hálásan megköszönte. Amikor a bőrkabátos meghallotta a rövid orosz nyelvű társalgást, megint begerjedt. "Miért titkoltad el hogy tudsz oroszul?! Ki akartál minket hallgatni?! Tudod te mi jár kémkedésért?!" Dokumentumokat kutattak, kerestek mindenfelé. Izgatottan reméltem, hogy az összes kályhába vetett papír elhamvadt, mert köztük volt a kiosztott fegyverek listája is. Szerencsére minden elégett.

Elképzelhető meglepetésem, amikor fel voltam készülve a legrosszabbra, a bőrkabátos hozzám fordult és azt mondta, hogy mivel Rákoskerten rend volt, más karhatalom hiányában tartsuk tovább a beütemezett járőrprogramot az elkövetkező pár napon keresztül, hivatalos leváltásunkig, fegyverzet nélkül. Ezzel otthagytak. Hamarosan mindenki visszaszivárgott, akikkel tudattam a történteket. Másnap meg is érkezett valahonnét egy rendőr, aki véglegesen átvette Palitól és tőlem a közbiztonság biztosításával járó felelőséget.

Mi szabadságharcosok képtelenek voltunk elfogadni azt, hogy a forradalmunkat vérbe fojtották. A XVII. kerületből néhányadmagammal összejöttünk a statárium tombolása alatt, amikor a rádió csak zenét sugárzott és rövid időnként, rendkívüli bejelentésként azok nevét olvasták fel, akiket fegyverviselésért, vagy államellenes tevékenységért tárgyalás nélkül halálra ítéltek és akiken az ítéletet végre is hajtották. A legnagyobb titokban találkoztunk valakivel, valahol, (akiről úgy tudtuk, hogy a svéd követségen dolgozott). Az illető az utolsó titkos találkozásunkkor azt tanácsolta, ha bármilyen kézifegyver is van birtokunkban, adjunk túl rajta, mert ha a tervbe vett segítség nyugatról megérkezik, akkor olyasmire úgy sem lesz szükség.

Rövidesen megindult a munka az orosz tankok árnyékában. Bejártam a Damjanich utcai munkahelyemre, de az esti iskolai tanítást bizonytalan időre felfüggesztették. Nem tudtam milyen sors vár rám, mikor visznek el, kik, hova, milyen váddal. Anyu kabátujjamba varrt egy vasvágó fűrészlapot, hátha szükség lesz rá. Megbeszéltük, hogy ha késő este, amikor hazatértem a kinti lámpa égett akkor bemehettem, ha nem akkor az figyelmeztetett volna a bajra. A szén alól előkerült a Bródy Sándor utcában szerzett pisztolyom, tele tárral a nagykabátom belső zsebébe tettem és egy csomó golyó lapult mindkét oldalzsebemben. Nem akartam könnyen megadni magamat, ha arra került volna a sor.

Idegesített hallani a nyugatról jövő üzeneteket. Én még mindig fenntartás nélkül bíztam hazám felszabadulásában, de nem akartam, hogy nevem egyik nap a kivégzettek listájára kerüljön.

Egy szürke decemberi napon a Divatcsarnok Rákóczi úti üzletének romjaival szemben a Keleti pályaudvar felé mentem, amikor hátam mögött a Kőrút felől lövöldözés hallatszott. Hamarosan utolért pár orosz páncélautó és katonákat szállító teherautó. Tömve voltak ruszkikkal és magyar rendőregyenruhás, meg barna bőrkabátos, fegyverrel hadonászó alakkal. "Oszolni!! Takarodjanak haza!!" Mindenki szaladt, fedezéket keresve. Én lementem a járda szélére az Illatszerbolt előtt és esztelen daccal bámultam bele egy bőrkabátos pisztolycsövébe. Szerencsémre nem húzta meg a ravaszt, lassan haladt a járgánya a Keleti felé. Olyan fél óra múlva benn voltam a váróteremben, amikor láttam, hogy emberek szaladnak a Baross téri főbejárat felé. Már is lenn találtam magam a Thököly úton, közel a Nefelejcs utca torkolatánál. Egy hosszú teherautó ment előre hátra, amíg úttorlaszként ott nem hagyták. "Ruszkik haza! Ruszkik haza!" harsogta a hirtelen összeverődött tömeg, csak úgy zengett Baross tér. Hirtelen Zugló felől megjelentek a tankok. Nem lőttek, de az első nekiment és félrelökte a rögtönzött barikádot. Nehogy kárt tegyenek bennünk amíg forgolódtak, többen felszaladtunk a Keleti lépcsőire. Ekkor ismét megjelentek a korábban a Rákóczi úton látott orosz katonai járművek, tömve kék rendőrruhásokkal. Gumibottal a kezükben a pályaudvar közelében leugráltak és a pisztollyal gesztikuláló bőrkabátos főnökük vezetésével agybafőbe vertek mindenkit, akit értek. Az oroszok védelme alatt megbújó hazaáruló, magyarutánzat csőcselék verte a honfitársait! A kapun belül álltam. A kitörött üveg előtti kacskaringós vertvas cirádára tettem a mindig nálam lévő pisztolyom csövét és a lépcső alján üvöltő pribéket vettem célba. Abban a pillanatban mellém sodródott valaki és nyitott nagykabátjával eltakarva lenyomta pisztolyt tartó kezemet. Nem

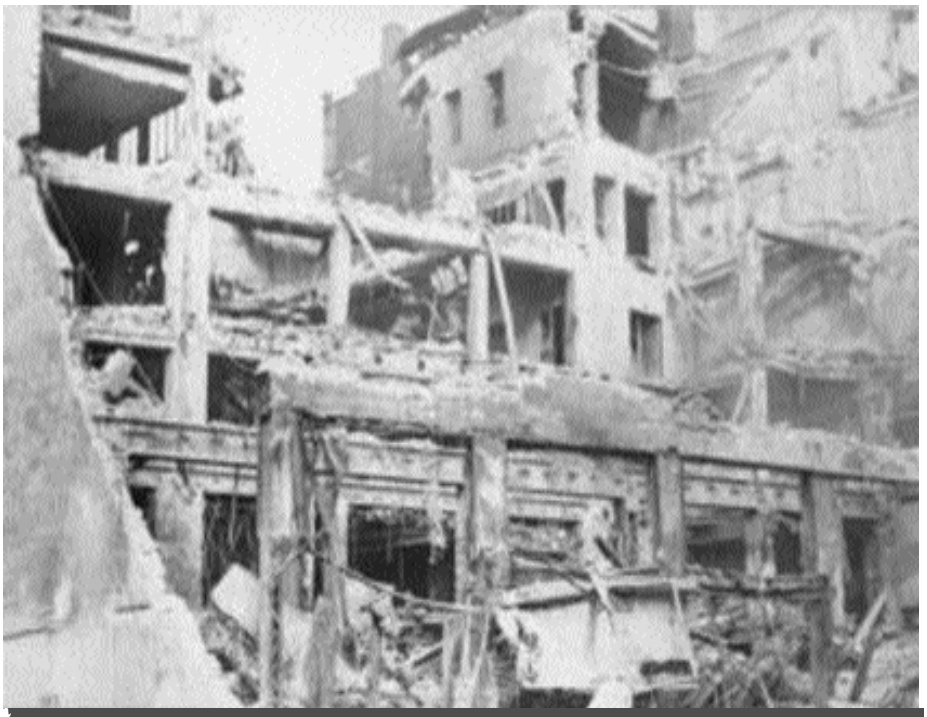

A Divatcsarnok rommá lőtt épülete a Rákóczi úton

egy közeli barát, de jó ismerős volt az illető. "Hülye vagy? Azt akarod, hogy mindannyian megdögöljünk?" Kissé lehiggasztott, kijózanodva igazat adtam neki és odébbálltunk. A bőrkabátos soha nem tudta meg, hogy milyen közel volt ahhoz, hogy Kádár elvtárs mártírjává váljon.

December napjai lassan, kegyetlen bizonytalanságban morzsolódtak számomra.
Néhány nappal karácsony előtt, munka után a Keleti pályaudvar várótermébe mentem be, mikor egy jóbarátom odajött hozzám. "Jobb lesz, ha eltűnsz. Két rendőr az előbb keresett egy szőke, széleskarimájú barna kalapot viselő fiatalembert"- mondta. Kilopakodtam a vonatomhoz, ami hazavitt. Odahaza édesanyám azzal fogadott, hallotta, hogy Tallián Palit elvitték. Bár utólag megtudtam, hogy csak rémhír volt, akkor ez volt az utolsó csepp a pohárba. December 22-én hajnalra megszületett a fájdalmas döntést. Édesanyám becsavart konyharuhába egy tekercs diós és egy tekercs mákos kalácsot, fogkefét, fogkrémet is tett az aktatáskámba. Felírtam egy Mosonmagyaróvári rokonunk címét és irány a rákoskerti vasútállomás. Éppen elértem az első Pestre menő vonatot. Édesapám a Ruggyantaáru gyárban dolgozott, éjszakai műszakban, kérésemre kihívták a portára. Könnyesen mondtunk búcsút egymásnak, nem tudva, hogy találkozunk e még az életben.
Már kivilágosodott, amikor az Alsóerdősor utcában bekopogtam jó barátomhoz, Boross Gabihoz. Mondtam, hogy indulok kifele, megkértem rejtse el valahova revolveremet. Szeretett volna velem tartani de édesanyját nem volt képes egyedül hagyni.
Még hajnalban egy Mosonmagyaróvárra menő szerelvényre szálltam és szerencsésen el is jutottam odáig. Még a mosonmagyaróvári vonat fülkéjében összszemelegedtem a mellettem ülő aranyos idős bácsival. Kérdezte, hova, merre visz az utam? "Rokonlátogatás Magyaróváron". Csak mosolygott. "Sajnos az utóbbi időben több ezren mennek rokonlátogatásra nyugat fele. Mennék én is, ha fiatalabb lennék" Sokat utazott, világot látott ember volt, doktorátusa volt valamiből. Beszélgetésünk alatt gondolom felmérte karakteremet és megtisztelt azzal, hogy nékem adta testvérének, Zirczy Lajosnak a címét, aki Kanadában, Montreál városában a Durocher úton lakott családjával. Köszönettel, tisztelettel váltam el tőle.

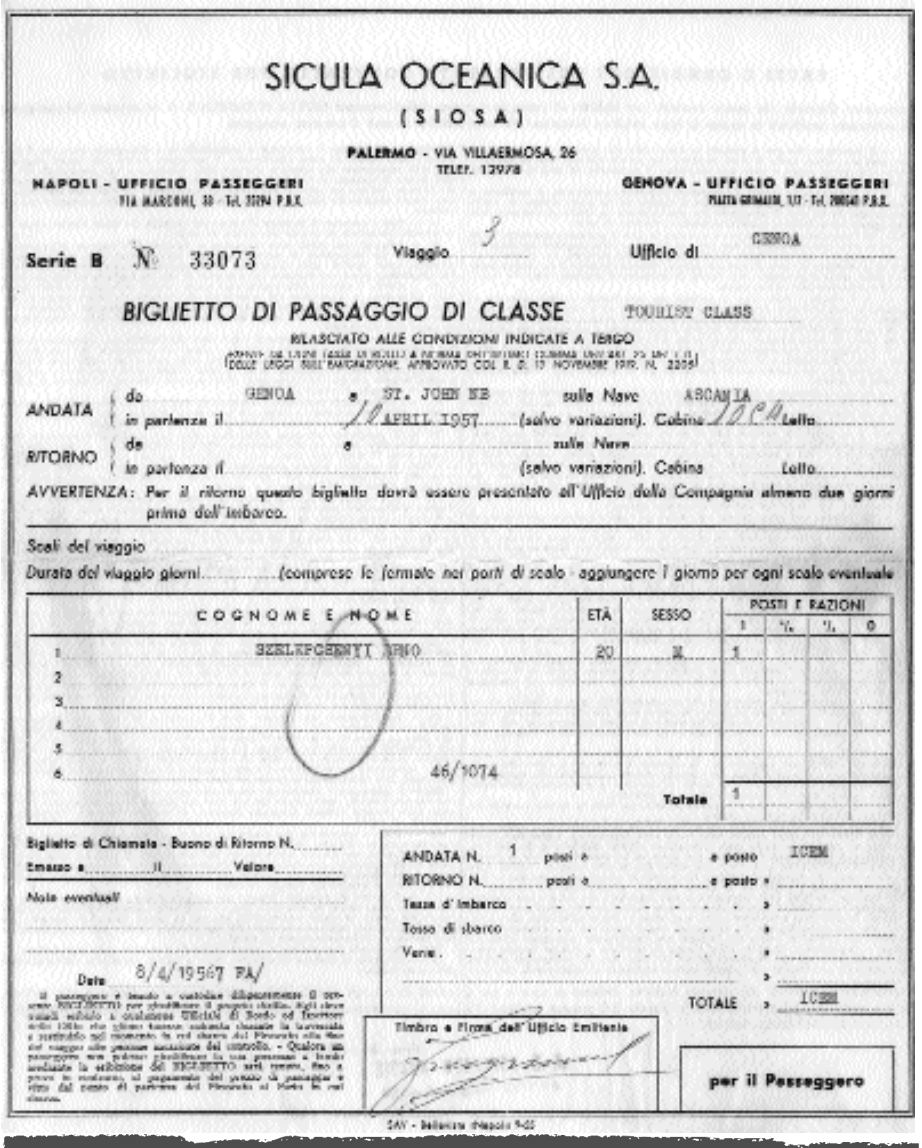
SICULA OCEANICA S.A.
(SIOSA)
PALERMO - VIA VILLAERMOSA, 26
TELEF. 12978
NAPOLI - UFFICIO PASSEGGERI
GENOVA - UFFICIO PASSEGGERI
Serie B N. 33073 Viaggio 3 Ufficio di GENOA
BIGLIETTO DI PASSAGGIO DI CLASSE TOURIST CLASS
RILASCIATO ALLE CONDIZIONI INDICATE A TERGO
ANDATA da GENOA a ST. JOHN NB sulla Nave ASCANIA
in partenza il 10 APRIL 1957 (salvo variazioni). Cabina 10 CA Letto
RITORNO da a sulla Nave
in partenza il (salvo variazioni). Cabina Letto
AVVERTENZA: Per il ritorno questo biglietto dovrà essere presentato all'Ufficio della Compagnia almeno due giorni prima dell'imbarco.
Scali del viaggio
Durata del viaggio giorni (compreso le fermate nei porti di scalo - aggiungere 1 giorno per ogni scalo eventuale
COGNOME E NOME | ETÀ | SESSO | POSTI E RAZIONI
1 SZELEPCSENYI ERNO 20 M 1
46/1074
Totale 1
Biglietto di Chiamata - Buono di Ritorno N.
Emesso a il Valore
Note eventuali
Data 8/4/19567 PA/
ANDATA N. 1 posti a a posto ICEM
RITORNO N. posti a a posto
Tassa d'imbarco
Tasse di sbarco
Varie
TOTALE ICEM
Timbro e Firma dell'Ufficio Emittente
per il Passeggero

Szelepcsényi Ernőnek az Ascaniára szóló hajójegye

Egy igazi régi magyar úriembert ismertem meg benne. Biztos vagyok benne, találkozásunknak döntő szerepe volt abban, hogy végül is Kanadában telepedtem le.
Rokonoknál szálltam meg egy éjszakára, akik bemutattak valakinek, aki idegenvezetőként működött és éjjelenként útbaigazította az Ausztriába tartó embereket. Egy kisebb csapathoz csatlakozva én is vele mentem. Közel a határhoz csoportunknak rámutatott a távolban világító utcai lámpákra. "Arra menjenek. Az ott már Ausztria." Ezzel otthagyott bennünket. Az oroszok akkorra már lezárták a határt. Embereket lőttek le, vagy fogtak el és toloncoltak vissza. Gyakran lőttek fel világító rakétákat, ami annyiból volt előnyünkre, hogy mindig tudtuk, hogy merre nem szabad menni. Órákon át bukdácsoltunk, vízben-sárban, a lámpák irányába. Recsegett-ropogott az átázott és a dermesztő hidegben jéggé fagyott ruha rajtunk. Pirkadatkor már a végkimerülés környékezte kis csoportunkat. Nem mertünk a világosban tovább menni. Egy, még ősszel lekaszált föld közepén voltunk, sok-sok, kúpos csomókban sorakozó szénakupac között. Ki-ki kiszemelt magának egyet-egyet, amibe befurakodtunk elbújni és egyúttal kicsit melegedve, megpihenni. Fogalmunk se volt, hogy hol vagyunk. Teljesen világos volt, amikor szundikálásomból traktor motorjának a zaja ébresztett fel. Kikukucskáltam a kis kazlamból. A traktor gumikerekes lapos utánfutót húzott, amire szalma volt terítve és pár ember ült rajta. "Kommen sie hinaus bitte! Sie sind in Österreich" kiabált a traktoros. Nagyhírtelen megmozdultak a kupacok és szinte mindegyikből férfiak, asszonyok, gyerekek bújtak elő reményteli megkönnyebbüléssel arcukon. Ausztriában voltunk, véget ért a rettegés és kezdetét vette életünknek egy új korszaka.

Frauenkirchenbe, egy svájci jótékonysági csoport által kezelt kultúrházba vittek be, ami aznap - december 24-én - ideiglenes otthonom volt. Forró kakaót, sokfajta szendvicset, sajtot kaptunk. Végtelenül kedvesek voltak. Szentestén mindenki finom csokoládékból összeállított csomagot talált a karácsonyfa alatt egy telepakolt zipzáras neszesszer tasakkal. A padlóra terített szalmán pokrócok voltak, azon aludtam ki az izgalmas út fáradalmait. Leírhatatlan nyugalom áradt szét bennem. Végre igazán szabadnak éreztem magamat.
Másnap felvették az újonnan érkezettek személyi adatait. Leadtam szüleimmel előzőleg megbeszélt rádióüzenetem szövegét "Szabad Európa" és "Amerika Hangja" számára: "Ernő Püspökiről szerencsésen megérkezett és soha el nem múló szeretettel csókol Mindenkit"
Estefele hosszú útnak indult velünk az autóbusz karaván. Megállás nélkül mentünk fel északra, közel a csehszlovák határhoz, Reid im Innkreist-be. Ahol az elkövetkező két hónapon keresztül élveztem az osztrákok vendégszeretetét egy hatalmas gyűjtőtáborban 3-3.500 sorstársammal együtt. Az egész világ szimpatizált ügyünkkel, aminek eredményeképpen minden ország segélyszervezete képviselve volt és segített, hogy a lehetőségekhez képest kényelmesen éljünk. A körülményekhez képest valóban kitűnő ellátásban részesültünk. (Persze, volt pár egyén, aki mindig csak fintorgott, csomókat keresve a kákán, de az olyanok az egész életüket elégedetlenkedve élik le.) Egymást túllicitálva toboroztak a bevándorlási regisztrációs irodák, hirdetve az országukban való letelepedés előnyeit.
Naplószerű leveleimet Mikes Kelemeni részletességgel írtam és adtam fel szinte naponta családomnak, biztosítva mindenkit, hogy aggódásra semmi ok. Arra gondoltam, hogy minden levelem egy fejezete lesz majd egykoron kiadandó életművemnek, de sajnos arra nem számítottam, hogy a használt vékony levélpapíron a golyóstoll festéke szétszivárog és egy idő után teljesen olvashatatlanná teszi a lap mindkét oldalát. Így, a legnagyobb bánatomra, feljegyzéseim túlnyomó többsége teljesen használhatatlanná vált és az utókor számára elveszett.

Hamarosan én is felkerültem arra a listára, amelyen a Kanadába indulók szerepelte. Néhány hét múlva elindult Genovából az "ASCANIA" nevű hajó, tömve menekültekkel. 1957. áprilisának végén kikötött velünk Kanadában és kezdetét vette életemnek egy küzdelmes de boldog szakasza.

Csak a hazám és az otthon maradottak hiányoztak nagyon… nagyon… nagyon…

Ottawa, Kanada
2006

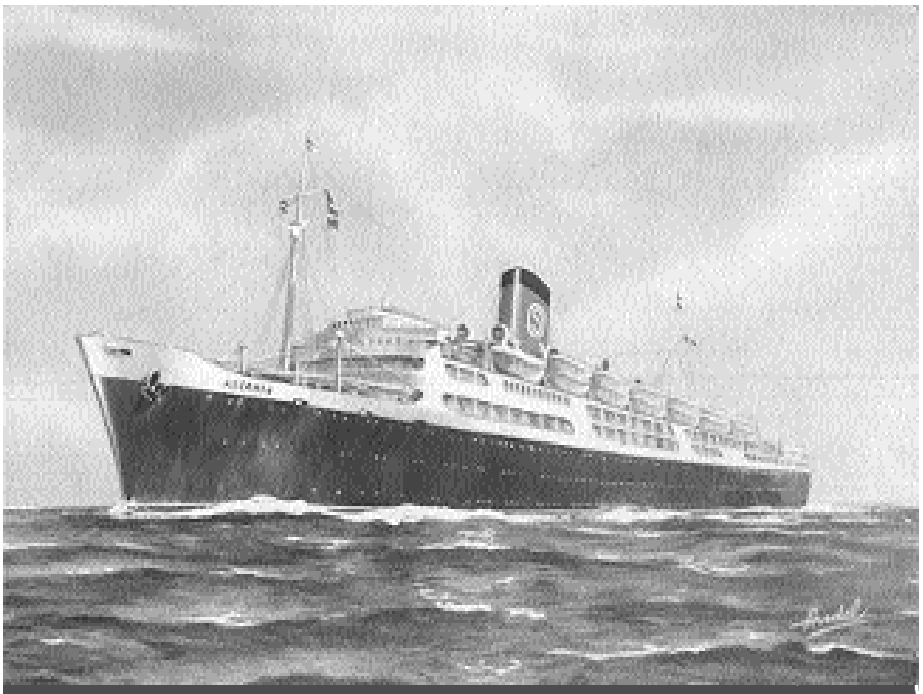

Az 1920-ban épült 9500 tonnás Ascania gőzhajó, amely ‘56-os menekültek százait szállította a tengeren túlra

Karácsony a régi Rákosmentén

Egy-egy év zárásakor a karácsony megünneplése minden keresztény számára a legfontosabb esemény. Ez főbb mozzanataiban hasonlóan zajlott minden családnál, de attól függően, hogy melyik nemzetiséghez tartozónak érezték magukat, a XVII. kerület elődközségeiben is voltak jellemző eltérések. Az alábbiakból megtudhatjuk, hogy miként ünnepeltek Rákoskeresztúr szlovák és német lakosai.

:

A fonókban beszélték meg a fiatalok a karácsonyi, újévi kántálásokat, s hogy melyik családnál tartsák az énekpróbát. Esténként összejöttek és gyakoroltak. Gyertyafény mellett könyvből vagy könyv nélkül énekeltek. Az énekpróbák karácsony utolsó hetéig folytak. Karácsony estéjén csoportosan keresték fel a rokonokat és ismerősöket. Nemcsak a legények, leányok, gyermekek, hanem idősebbek is elmentek egy-egy rokon vagy ismerős ablaka alá énekelni. A fiatal gyermekek be sem várták az estét, egymást megelőzve siettek, hogy minél több pénzt, diót, mandulát kapjanak. Tréfából sok helyütt megkérdezték tőlük: "Hányan vagytok?" Ha ezt válaszolták: "Hárman", azt mondták nekik: "Háromfelé szaladjatok!"
A felnőtteknél már komolyabban vették az ablak alatti kántálást. Szinte szertartásosan ment végbe. 10-11 óra tájt felöltözött a férj, feleség, testvérek, rokonok, és elmentek a szülők ablaka alá énekelni. Az egyik férfi meggyújtotta a kezükben tartott faggyúgyertyát, az asszonyok kinyitották az énekeskönyvet, egymás mögé álltak az ablak alatt, és csendes, elnyújtott hangon kezdtek énekelni: "Krisztus. Jézus született, örvendezzünk…" Az ének befejeztével a háziasszony behívta az éneklőket. Az asszonyok levetették vállkendőjüket, a férfiak báránybéléses posztókabátjukat és körülülték a nagy asztalt. Mákos-, diós kalács, szakajtóban dió, alma, aszalt szőlő, bögrében főttaszaltszilva, egy-egy kupica mézespálinka és egy kancsó bor várta a vendégeket.

Az Újlak utcában lévő Gébele vendéglő feldíszített kapuja 1944 karácsonya előtt

A rokonok leültek beszélgetni. A nők almát ettek, szőlőt szemeztek. A férfiak inkább ittak és pipáztak. Sokszor figyelmeztették őket, hogy az asztal alatt levő Jézuska jászlát fel ne gyújtsák. Nem volt az igazi jászol, csak egy szakajtó, abban
szalma, egy cső kukorica, egy krumpli, egy .fej hagyma és a karácsonyi vacsora maradékai. - A karácsonyesti maradékokat összegyűjtik, és azzal gőzölik a fájós fogakat.
A karácsonyestét mindenki otthon tölti. Már délután megkezdődik a sütés-főzés. Tiszta függönyök az ablakokon, tiszta ágyterítő, ágynemű. Vacsora előtt felsöprik a szobát. A szemetet valamelyik leány viszi ki a ház mögé, vár egy keveset, hallgatózik, hogy nem hall-e kutyaugatást, mert abból az irányból jön majd a vőlegénye.
A karácsony asztalterítés nagy gond. Egy egész kenyeret, kalácsot, bort, ostyát, mézet és ezen kívül tányérokat, kanalakat kell felrakni.
A család tisztálkodik, és tiszta ruhát vált. Mindnyájan körülállják az asztalt. Az apa elkezd imádkozni, a gyermekek csendesen utána mondják. Aztán az anya vesz egy darab ostyát, mézet tesz rá, és minden családtagnak odanyújtja. Az apának csak ennyit mond: "Nesze, apa, edd meg!" A leányának viszont: "Nesze, leányom, edd meg! Ahogy te szereted a mézet, úgy szeressenek téged a legények!" Ostyaosztás után a háziasszony leül, s egész vacsora alatt fel sem kel, mert ha felkelne, nem tojnának a tyúkjai!
A vacsorát a leányok hordják be. Az első tál tele van mézes-mákos tésztával, a nagy cseréptálból közösen eszik. A mézes-mákos tésztát az evangélikusok zsírozva eszik, a katolikusok azonban böjtölnek ilyenkor.
Az első villa, vagy kanál tésztát kiteszik az asztalra, hogy egész éven át ne csípjenek a bolhák. Vacsora után a gyermekek elviszik a haragos ablakába, hogy a bolhák is oda menjenek.
A második fogás savanyúkáposztaleves. Régi szokás már ez, hogy előbb esznek tésztát, utána levest. A levesben füstölt kolbász párolog. Kiteszi a gazdaasszony a lapos fatányérra, és a gazda elé rakja, az osztja szét a családtagok között. De a levesből mindenki annyit mer, amennyit akar.
Leves után csemege: dió, alma, szőlő, mézespálinka, kalács, ostya következik. A karácsonyi ostyát ezelőtt az iskolákban sütötték a tanítónők vezetésével. A szükséges lisztet, tejet, tojást a gazdák adták össze. Az ostyákat iskolás lányok hordták ki a családokhoz, s kolbászt, babot, húst, pénzt kaptak érte. Az ajándék a tanítónőt illette, a pénz az ostyahordót.
Az éjféli misére a lucaszékgyártók is elmennek. Luca napjától karácsonyestig készítik a széket. Egyetlen szegnek sem szabed benne lennie. A lucaszék készítője éjfélkor bemegy a templomba, a kóruson ráül a székre, s rögtön meglátja a faluban élő és a templomban táncoló boszorkányokat. De azok is meglátják őt! Egyik lucaszékgyártó annyira megijedt a boszorkányoktól, hogy alig tudott hazafutni. Futtában a Templom utcát teleszórta mákkal, hogy míg a boszorkányok felszedik, egérutat nyerjen. Izgalmában összeesett a ház küszöbén, a családtagok tették fel az ágyra. Mikor magához tért, kihúzta az alsónadrágjából a gatyamadzagot, lekötötte vele a kilincset, s madzaggal bedugták a kulcslyukakat is, hogy a boszorkányok be ne mehessenek. De hiába volt mindez, mégis mindig rémeket látott! Másnap a felesége elment a paphoz, szentelje fel a szobájukat, mert a férje sem éjjel, sem nappal nem nyughat. A pap el is ment, beszentelte a szobát, a férfit összeszidta, minek festi az ördögöt a falra. Ez volt az utolsó lucaszékgyártó Keresztúron.
Volt ezen kívül más karácsonyi szokás is. A leányok Lucanapkor zsebükbe varrtak egy, almát, s így mentek karácsonykor az éjféli misére. Ott meglátháttak azt a legényt, akit szerettek. De csak akkor lehettek egymáséi, ha az almát úgy tudták meghámozni, hogy a héja egyben maradjon, mint a lánc.
Luca-napkor minden ház ajtajára fokhagymából három keresztet húztak, felírták a három király kezdőbetűit, s csak háromkirályok napján törölték le. Sokhelyütt még a családtagok homlokára is rajzoltak keresztet.
Az esztendő utolsó napján, Szilveszterkor, ugyanúgy elkészítenek mindent a vacsorához, mint karácsonykor, de már a gazdaasszony szolgál fel. Az első fogás rétes: túrós, mákos, édeskáposztás, savanyúkáposztás, amelyben kolbász is van.
A rétesek után következik a kolbászleves, benne füstölt oldalas. Ha krumplileves volt, abba húst és kolbászt főzték bele. Leves után dió, szőlő, szilva következett. Vacsora után szétszéledt a család. A fiúk, leányok elmentek a cimboráikhoz, onnan indultak valamelyik rokon vagy barát ablaka alá énekelni. A leányok kántálás után beültek egyik barátnőjük konyhájába és ólmot öntöttek. Az ólom alakjából igyekeztek kitalálni, ki lesz a férjük, milyen lesz a mestersége.
Egy Szilveszter estén mi is ólmot öntöttünk. Az én öntvényem patkószeg és a patkószegek közt gémeskút-féle volt. Barátnőim nagy kacagással állapították meg, hogy valami patkolókovács vagy kútmester lesz a férjem. Nem lett igazuk, sem egyik, sem a másik, csak hasonló szakmabéli ember vett feleségül.
Újév reggelén - mint karácsony másnapján is - mindenütt korán kelt a család, mivel köszönteni jártak, és járnak ma is mindenhová. Természetesen a gyermekek az elsők, sietnek, hogy minél több

almát, diót, mandulát kapjanak. Utánuk jöttek a felnőttek. De csak a férfiak, mert a lányoknak nem illő, ha kinőttek a gyerekkorból. A gyermekek csak délig, ebédidőig járhatnak, a felnőttek mehetnek délután is. Délután a férfiak feleségüket is elviszik magukkal.
A köszöntők minden házban bort, pálinkát, rétest, húst kapnak. Este valamelyik kocsmában vagy fonóházban tánczene volt. A szobából az ágyakat kihordták a konyhába, az asztalt, nagypadot, ládákat, székeket azonban bent hagyták a fal mellett. A legények dudást fogadtak, aki éjfélig fújta a talpalávalót. Ha nem volt duda, furulya- vagy citeraszóra táncoltak. A beléptidíj 2 krajcár volt fejenként. Mindenki süteményt (ha csak krumplispogácsát is) vitt; kettőt a zenészeknek, kettőt a komaasszonynak. A legények még fél liter bundapálinkát is vettek a zenészeknek.
Az egyik dudást nagyon felkapták a faluban, minden helyre, még a lakodalmakba is elhívták. Az a hír járta róla, hogy a dudáját a mestergerendára akasztotta, és magától szólt tovább, a dudás meg a duda alatt ropta a táncot a többiekkel.
.
.
Részlet Sinkovicsné Kalina Julianna: Rákoskeresztúr című könyvéből (Tanulmányok Budapest néprajzából - Biblotheca kiadó, Budapest 1958)

A köztünk élő szlovákok karácsonyi szokásai után lássuk Altziebler Károlynak a német közösségre vonatkozó, a múlt század elejére-közepére érvényes visszaemlékezését:

Itt a rákoskeresztúri Németfaluban a betlehemezés az utolsó ádventi héten volt szokás, ekkor jártak házról házra a betlehemi jászollal a jelmezes gyerekek

Mint mindenhol, az ünnepek előtt a legnagyobb feladat a háziasszonyokra nehezedett, sütés-főzés, készülődés. Ezt persze követte az ünnepek utáni megbánás és a fogadkozás, hogy "Soha többé ennyit ne dolgozzunk!" Ez a mondat minden ünnep után elhangzott, de szerencsére nem tartotta be senki.

Ha egész évben nem is volt, de szenteste halászlevet főztek és a gyerekeknek mákos gubát készítettek. A karácsony első és második napján felszolgált ételek között a legelterjedtebbek voltak a *ricsa* (káposztaleves), a *borleves* a *töltött káposzta* és a *csirkepörkölt.* A családok asztalára többnyire ezek variációja került. A sütemények közül a bejgli, a zserbó és a szalakálés krémes került az asztalra a tűzhelyek sütőjéből, a lerniből.

A szenteste meghitt, bensőséges családi ünnep volt, aznap még a rokonok sem látogatták egymást. Délután a gyerekeket valahová elvitték, amíg a fenyőfa díszítése tartott a szobában. Ebbe a helyiségbe ezután senki sem mehetett be estig. Sötétedés után mindenki templomba ment meghallgatni a misét és a karácsonyesti ünnepi szereplőket. A leginkább várt produkció a keresztúri dalárda csodálatos éneke volt, amikor Gruber F. X.: “Stille Nacht, heilige Nacht” (Csendes éj, szentséges éj) című dalát adták elő Altziebler Pál karnagy vezényletével. A templomba kihunytak a fények, a karácsonyfán kigyulladtak a gyertyák. Mindenki néma meghatottsággal hallgatta, ahogyan a világhírű dalnak a csendből fokozatosan erősödő hangjai jelezték: “Jézus megszületett”! Ismertebb és gyakran előadott énekek voltak még az “,O, Tannenbaum” vagy az “O du fröhliche”, amelyeket abban az időben németül daloltak. A háború után már csak magyarul énekeltek karácsonykor.
A templom után a családok hazaérve bementek az addig zárt szobába és ott a karácsonyfa mellett énekeltek, majd ezt követte az ajándékozás a fa alól. Vacsora után a fiatalok összeálltak énekkarrá, és a résztvevők végigjárva a Németfalut, az ablakok alatt énekelték a “Csendes éj”-t. Minden háznál süteménnyel és borral kínálták őket. Késő estig járták a falut és éjfélkor a templom tornyába felmenve a fagyos éjszakában messzehangzóan még egyszer elénekelték ezt a csodálatos melódiát.
Karácsony első napján azután már megindult a rokoni látogatás, ahol a felnőttek megbeszélték az élet dolgait, a gyerekek legfőbb témája pedig az volt, hogy kinek mit hozott a Jézuska.

A régi karácsonyokon fényképek ritkán készültek, mára már a szokások is többnyire feledésbe mentek. Egy őségi szokásról azért maradt emlék, a Schleckmann családnál sikerült képet is találni róla! Ez afféle népi jóslás volt, amit így meséltek el: "Karácsony éjjelén hármat ütnek a zsupptetőre. Ha a nemes mag bőven hullott a köténybe az azt jelentette, hogy gazdag lesz a leány férje. Ha csak néhány szem potyogott ki a rozsszalmából készült tetőből, akkor szegény lesz a jövendőbeli. Ha üres maradt a kötény, jövő karácsonyig biztosan nem megy férjhez a kötény viselője és akkor majd megismételheti a próbát."

Hóeltakarítás a Pesti úton 1940-ben. Háttérben a régi evangélikus templom, előtte a régi trafik épülete

Valamikor kerületünk elődtelepüléseiben virágzó zsidó közösségek voltak, de sajnos a vészkorszakot követően olyannyira megfogyatkoztak, hogy már csak az emlékük él. Érdekes összevetni a keresztény karácsony ünnepi szokásait a zsidó örömünnep megtartásának hagyományaival.

Hódos Mária

Hanuka az örömünnep

A 19. század végétől 1944-ig a Rákosmentén élő zsidó közösségek, hasonlóan a különböző keresztény egyházak híveihez, imaházukban közösen vettek részt az istentiszteleten, majd ki-ki családjában, meghitt környezetben folytatta az ünneplést.

Az egyik legnagyobb és legkedveltebb zsidó örömünnep a nyolc napig tartó hanuka. A keresztény karácsonyhoz a naptár szerint ez az ünnep áll legközelebb.

Hanuka felavatást jelent, amelynek a története a következő:

Időszámításunk előtt 167-ben Antiochus Epiphanes szír-görög uralkodó elfoglalta Jeruzsálemet és a Szentélyben felállíttatta Zeusz szobrát. Néhány hónap elteltével az erőszakosan terjesztett görög vallás ellen felkelés robbant ki. Júda Makkabi a kiváló zsidó hadvezér fényes győzelmet aratott a görögök felett, i.e. 164-ben visszafoglalta Jeruzsálemet és a Templomot. Ezzel a zsidó nép visszanyerte függetlenségét. A Szentélyt kitisztították, rendbehozták és újból fölavatták.

Az örökmécses meggyújtásakor csak egy napra elegendő tiszta olajat találtak, de csoda történt, mivel az nyolc napon át égett. Az olaj csodájának ünnepévé tették ezt a napot. Erre a csodára és a történelmi múltra emlékeznek a zsinagógákban és az otthonokban a családok azzal, hogy esténként színes hanuka gyertyákat gyújtanak.

A nyolcágú gyertyatartót *hanukijának* nevezzük, amelynek van még egy különálló gyújtólángja. Ezzel a szolgagyertyával (jiddisül - samesz) gyújtják meg a többi lángot, első nap egyet, második nap kettőt….nyolcadik napon nyolcat. A gyertyák minden nap tövig égnek, másnap újakkal folytatják a gyertyagyújtást mindig jobbról bal felé.

Gyertyagyújtás előtt elhangzik az áldás és eléneklik a Móajz cur kezdetű hanukadalt, amely hat szakaszból áll és a 12. század végén keletkezett német nyelvterületen.

Hanuka szombatján kerül fölolvasásra Zeharja könyvéből az egyik legszebb tanítást: “Nem seregben, nem hatalomban, hanem a szellememben a diadal - így szól az Úr”

A gyertyatartó, a hanukija készülhetett ezüstből, bronzból, rézből, alpakkából, ónból, sőt kerámiából, vagy porcelánból is

A hanukija eredetileg olajjal működött, majd megjelentek a 19. század végétől az olajjal és gyertyával is használatosak. Ma - az ortodox hívőkön kívül, akik csakis olajjal ünnepelnek - gyertyát használnak.

A gyertyák fényét nem szabad világításra használni, hiszen ez egy elvont, ünnepi fény, nem profán használatra való. A szolgagyertya mellett azonban bármilyen munka végezhető. Szokás a hanukiját az utcára néző ablakban vagy közelében elhelyezni, jelezve ezzel, hogy büszkék őseikre, hitükre és múltjukra.

A hanuka ünnepének nyolc napja alatt sem gyászolni, sem böjtölni nem szabad. Bőséges lakomákat készítenek és ezekre meghívják a jó barátokat is. A finom sütemények közül főként fánkot és bejglifélét készítenek. A fánk azért népszerű ekkor, mert olajban sütik, s az olaj jelképezi a hanuka csodáját.

A csodára emlékeztet a legkedveltebb hanukai játék, a pörgettyű (jiddisül - *trenderli),* amellyel hanuka estéin játszanak, amíg a gyertyák égnek. A játékban diót, mogyorót, mazsolát és egyéb csemegéket lehet nyerni és veszíteni. A pörgettyű négy oldalára egy-egy héber betűt festenek (Nun, Gimel, Hé, Sin), amelyek a “nész gadol hajá sám” (nagy csoda történt ott) hanukai szólás kezdőbetűi.

A kelet-közép-európai zsidók ezeket a betűket jiddisül fejtették meg:

N= nix=semmi (következő játékos)
G=ganc=egész (megnyert mindent)
H=halb=fele (felét nyerte meg)
S=stel-ájn=tegyél be (a játékos betesz a bankba)

A játékot világszerte játsszák. Az Izraelben készült pörgettyűknél a Sin betű (ott) helyett a Pé betűt festik, ami az itt szó héber megfelelőjének a kezdőbetűje.

Trenderlit készítettek ezüstből, ólomból, ónból, fából (szépen megfaragva). Ma már készül üvegből és műanyagból is. Valamikor a hanukát megelőző hetekben a zsidó közösségekben ólomból öntötték a játékot. A téli ólomöntés szokása a kereszténykeknél is megszokott volt.

Felbecsülhetetlen veszteség, hogy ma a kerületben már jóformán senki sem gyakorolja, sőt nem is ismeri ezt az örömteli és érdekes ünnepet (sem).

Irodalom:

Hahn István: Zsidó ünnepek és népszokások. Bp. Makkabi, 1999.
Raj Tamás-Szelényi Károly: Zsidó tárgyak művészete. Bp. Makkabi, 2002.
Jólesz Károly: Miért? (magánkiadás)
Deutsch Róbert: Halljad Izrael. Bp. Alef, 1987.

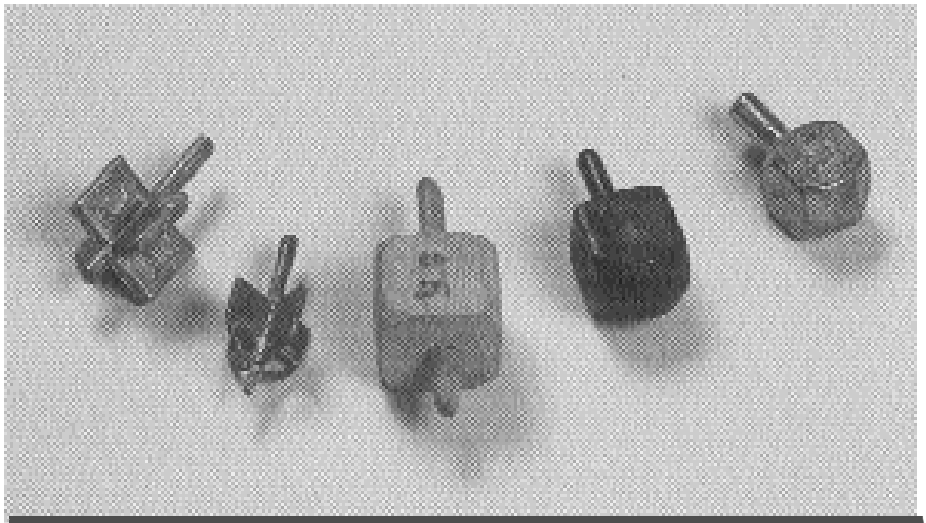

A pörgetyű-játék (trenderli) kockái

Ádám Ferenc

Sándy Gyula rákosmenti evangélikus templomai

Sándy Gyulát a magyar építészet konzervatívabb mesterei közé szokás sorolni. Kétségtelen, hogy az általa tervezett templomok külső megjelenései a hagyományos formát tükrözik. Az életművét bemutató kiállítás egyik szervezője, Zászkaliczky Zsuzsanna[1] írta: "Nem tudta levetkőzni az egyetemi évei alatt még markánsan ható historizmus formanyelvét." ugyanakkor ".....épületeinek szerkezete, födémrendszere, szerelvényezése a legkorszerűbbek közé tartozott."

Sándy Gyula Eperjesen született 1868. július 25-én. Apja festőművész és evangélikus gimnáziumi tanár, apai nagybátyja *Ferenczy István* szobrász volt. A budai Evangélikus Elemi Iskolában, majd a II. kerületi Főgimnáziumban tanult, azután a József Műegyetemen szerzett építész oklevelet. Pályakezdő építészként professzora, *Pecz Samu* irodájában dolgozott. 1889-99 között műegyetemi tanársegéd Pecz Középítéstani Tanszékén. 1899-1914 között a Felső Építőipariskola tanára, majd 1914-től 1939-ig, nyugállományba vonulásáig a Műegyetem II. Épületszerkezettan Tanszékének nyilvános rendes tanára.

Sándy az Evangélikus Egyházegyetem főépítésze, a nagytarcsai evangélikus gyülekezet felügyelője. Sokat publikált, részt vett az első hivatalos építési szabályzat létrehozásában. Néhány műemlékfelújítási feladat után rengeteget tervezett: iskolát, kórházat, postát, kultúrpalotát, raktár- és műhelyépületet, borpincét, bérházat, köztéri szobrok és síremlékek építészeti részleteit. Mégis elsősorban (evangélikus) templomépítőként maradt meg a köztudatban. Mintegy hatvan evangélikus templom-tervéből közel harminc meg is épült. Tanácsadással, tanulmányok megjelentetésével is segítette az evangélikus templomépítészetet. Külön súlyt fektetett az építészeti és belsőépítészeti tervek összehangolására, a liturgiának legmegfelelőbb elrendezésre. (Azt csak az érdekesség kedvéért említem meg, hogy első templomtervét 1891-ben, még egyetemi hallgatóként "értékesítette". Az Ugocsa-megyei Nagykomjátban felépült görög katolikus templom terveiért kapott 10 Ft-ot évfolyamtársaival elitták.[2] Utolsó templomát pedig már jóval halála után, 1963-ban fejezték be a csengődi evangélikusok.).....

Sándy-templomok Rákosmentén

Budapest XVII. kerületének (Rákosmentének) mind a négy elődközségében Sándy Gyula tervezte az evangélikus templomokat: a rákosligetit (felszentelése 1932. november 20-án volt), a rákoshegyit (1939. május 18.), a rákoscsabait (1939. június 11.) és az 1800-ban épült helyett az új rákoskeresztúrit (1943. november 14.).

Az említett települések közül a legnépesebb evangélikus gyülekezet, a XVIII. századi német és szlovák telepítéseknek köszönhetően **Rákoskeresztúron** volt. Első templomát báró Bojanovszky Sándorné Podmaniczky Erzsébet építtette, 1800-ban. A gyülekezet 1806 óta anyaegyház, templomuk hamarosan kicsi lett számukra, 1877-től kétszer is gyűjtöttek új építésére. Harmadszor, 1939-ben fogtak bele a gyűj-tésbe, ennek eredményeként készíthette el az új templom terveit Sándy Gyula. Még állt az ótemplom, amikor 1941. október 12-én, Zászkaliczky Pál esperes szolgálatával, az új alapkőletételét ünnepelték.[3] A ma is álló templomot Túróczy Zoltán püspök 1943. november 14-én szentelte fel.

A templom háromhajós, álbazilika rendszerű. Homlokzata is hármas tagolódású, a középső, négyzetes alapú, rizalitszerűen előugró, nyúlánk sisakban végződő harangtorony mellett kétoldalt kis, lépcsőházat rejtő kis, köralapú tornyok csatlakoznak az épület frontjához. A homlokzaton és az egész toronyoromzaton a felvidéki reneszánsz építészetet idéző, pártázatos díszek futnak végig. A templom betonalapozásra készült, terméskő lábazattal, téglafalazattal. A kapu fölötti rozettás ablak közepén Luther-rózsa látható. A tágas belső, a berendezés minden része ma is eredeti, ahogyan azt Sándy Gyula megtervezte. Mennyezetét beton tám-pillérek tartják. A kiemelkedő középső hajó áthidaló boltívein parkettásan rakott, sík famennyezet nyugszik. Az építészre oly jellemző magyaros, pártázatos díszítések megjelennek a padok és szószék fafaragásain is. A keresztelő-asztal és az oltár is Sándy munkája.[4]

Rákoshegyen 1929-ben alakult meg a rákoskeresztúri evangélikus egyház fiókegyháza. A Templomépítő Bizottságot 1935-ben hozták létre. Ekkor körülbelül 250 evangélikus család élt a községben. Felajánlásaik és a község más vallású lakosainak adományai tették lehetővé templomuk felépítését. Sándy Gyula 28. templomának alapkövét 1938-ban tették le és 1939. május 18-án szentelte fel Raffay Sándor püspök. Az épület nyerstéglából, terméskő lábazattal készült. A támpillérek és párkányzatok anyaga vasbeton. Első sarkainál támpillérekkel is megtámasztott, sokablakos tornya a kapu fölött, középen emelkedik, toronysisakja négy sarkát a székely templomokra jellemző fiatornyokkal díszítette az építész. A téglalapalaprajzhoz kétoldalt, a homlokzati részen külön fedélszékű, kiugró, félköralapú terek csatlakoznak. Oldalfalait támpillérek erősítik.

1880-ig a 63 **rákoscsabai** evangélikus lakos Keresztúrra járt templomba. Ekkor alapították meg saját gyülekezetüket, a rákoskeresztúri egyházközség fiókegyházává váltak. A rákoskeresztúri lelkész később, esetenként a rákoscsabai református templomban tarthatott számukra istentiszteletet. 1929-től elválnak Rákoskeresztúrtól és a Pécelen ekkor létrehozott gyülekezethez csatlakoztak. Már 1910-ben gyűjtés indult templom építésére, de a pénzt elvitte a háború. Az 1935-ben megalakult Templomépítő Bizottság és a Nőegylet segítségével kezdtek újból gyűjteni. Sándy Gyula által tervezett templomukat 1939. június 11-én szentelte fel Raffay Sándor püspök. Az épület Rákosmente legkisebb evangélikus temploma. A téglalap alakú hajóhoz baloldalt simul hozzá az egyszerű, négyzetes alapú torony. Díszítésként a gúla alakú toronysisak négy sarkában, arányaikban egészen kicsi, magyaros hatású fiatornyos megoldást alkalmazott az építész. További dekorációt mindössze a kapubéllet ívei és a homlokzaton végigvonuló egyszerű mértani alakzatok jelentenek. A sima falakat négy, álló téglalap formájú ablak tagolja. Hátsó oldalához gyülekezeti terem csatlakozik.

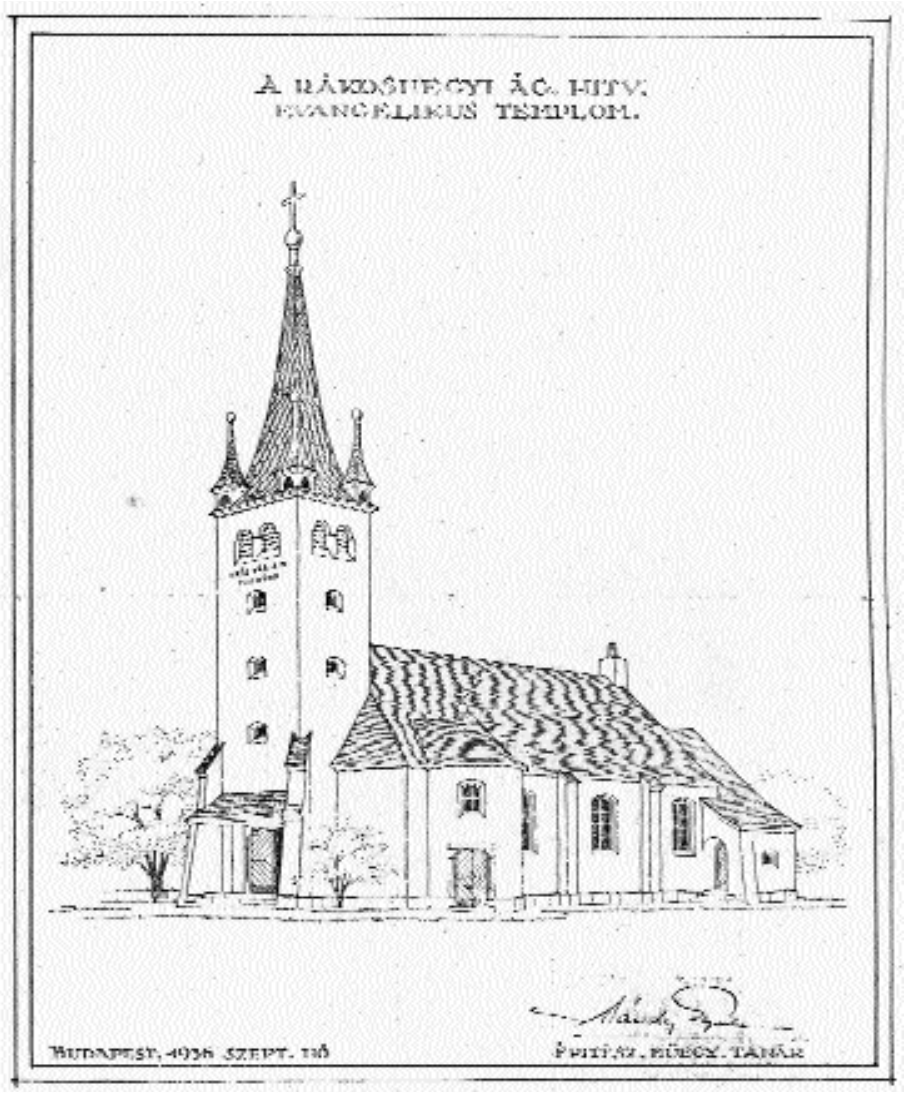

A rákoshegyi evangélikus temlom látványterve képeslapon

Rákosmentének az időben legkorábban elkészült, de nem csak e miatt, hanem építészeti értékeit tekintve is a legidőtállóbb evangélikus temploma a **rákosligeti.**

A rákosligeti, (akkor még Munkásotthon telepi) evangélikusok első istentiszteletüket 1900. szentestéjén tartották a helyi iskola tantermében, 1906-ban pedig szerződést kötöttek a rákoskeresztúri evangélikus egyházzal és megalakult a helyi fiókegyház. A pénzügyi alapok részleges megteremtése után az 1931. december 5-én tartott presbiteri ülésen megbízták Sándy Gyulát a templom építésével.[5] Az ekkor bemutatott tervek még csak vázlatok voltak. Anyagi nehézségek miatt később ezeket az elképzeléseket is egyszerűsíteni kellett. Így lett például az eredeti vöröstéglás falak helyett tari kő (terméskő) falazat. Sándy nem csak a tervezést, hanem a művezetést is vállalta. Vállalta, hogy hetente két napot tölt kint az építkezésen. A templom végleges terveinek keltezése: 1932. május 5. Az alapkövet 1932. június 5-én tették le, s már az év november 20-án fel is szentelhette. Raffay Sándor püspök.

A magyarországi templomok különleges, egyedi építészeti megoldásokat felvonultató - s talán hozzátehetjük: máig kellően nem értékelt - építménye a rákosligeti evangélikusoké. Sándy budapesti templomai között is egyedülálló, hiszen a többire a reneszánszos stílusjegyek, az erdélyi és felvidéki templomok hangulatát idéző látvány a jellemző.[6] A ligeti esetében más a forma, más az anyaghasználat. Terméskőből épült, tornya kissé kiugrik a homlokzat síkjából, a kapucsarnok pedig még annál is előbbre jön. Oromzata, tetőzete íves kiképzésű. A torony első és hátsó oromzata lépcsőzetesen zárul, e lépcsők között nyeregtető fedi. Izgalmas a fém tetőkereszt felhelyezésének módja is a torony homlokzati síkjára. Az oldalfalakat öt-öt, lefelé szélesedő támpillér támasztja. A téglalap alaprajzú templom északi feléhez kosáríves apszis csatlakozik, ebben kapott helyet, az oltár mögött a sekrestye. Ennek és a toronynak az ablakai félkörívesek, az oldalablakok egyenes záródásúak. Boltozata ún. ojkos deszkafedélszék.[7] A toronnyal átellenes oldalon téglalap alaprajzú oltártérrel záródik. Hajójának hossza 16, szélessége 7,8 méter. Belső berendezését is Sándy Gyula tervezte. Fafaragású oltárát, padjait, énektábláját és mennyezetét népies virágmotívumokkal díszítették. Oltárképe a vakot meggyógyító Jézust ábrázolja. A bejárat felett konzolos kőkarzat emelkedik, amely szegmensíves ívsorral csatlakozik a tetőboltozathoz. Keresztelő medencéje, szószéke egymással harmonizáló, letisztult formákból áll.

"Építkezéseim legnagyobb részénél oly feladatok elé lettem állítva, melyek megvalósításakor csak nagyon szerény és korlátolt anyagi eszközök állottak rendelkezésemre, de ezek a feladatok ösztönöztek arra, hogy a szolidaritás és az építészeti tisztesség szem előtt tartása mellett tanulmány tárgyává tegyek minden újabb építési anyagot és szerkezetet, és magam is törekedjek új, különleges építési szerkezeti megoldásokra… Épületeimnél a tégla és kőarchitektúrát alkalmaztam előszeretettel, a magyarországi műemlékeken tanulmányozott motívumok felhasználásával és továbbfejlesztésével." - fogalmazza meg építészi ars poetica-ját Sándy.

A rákosligeti templom vitába száll Zászkaliczky Zsuzsanna bevezetőben említett kitételével, mely szerint: *"Miközben mindent tudott az anyagok és erők törvényszerűségeiről, nem vállalta ezeknek önmagukban rejlő esztétikai lehetőségeit."*[8] Hogy az építész zsenialitása, kísérletező kedve, a *"szerény és korlátolt anyagi eszközök"* vagy ezek összeadódásai voltak a fő meghatározó elvek a tervezésnél, azt ma már nehéz eldönteni. Sándy ligeti temploma már a későbbi modern építészet formai jellemzőit is magán viseli, ugyanakkor anyagválasztásának "melegsége", a hagyományos díszítőelemek korlátozott alkalmazása oldja annak ridegségét. *"A rákosligeti templom finom művészi munka, mert tervezője művésze az építőmesterségnek és mestere az építőművészetnek. Csak az ilyen alapos szaktudású és művészlelkű ember tudja a szerkezeteket úgy megválogatni, az*

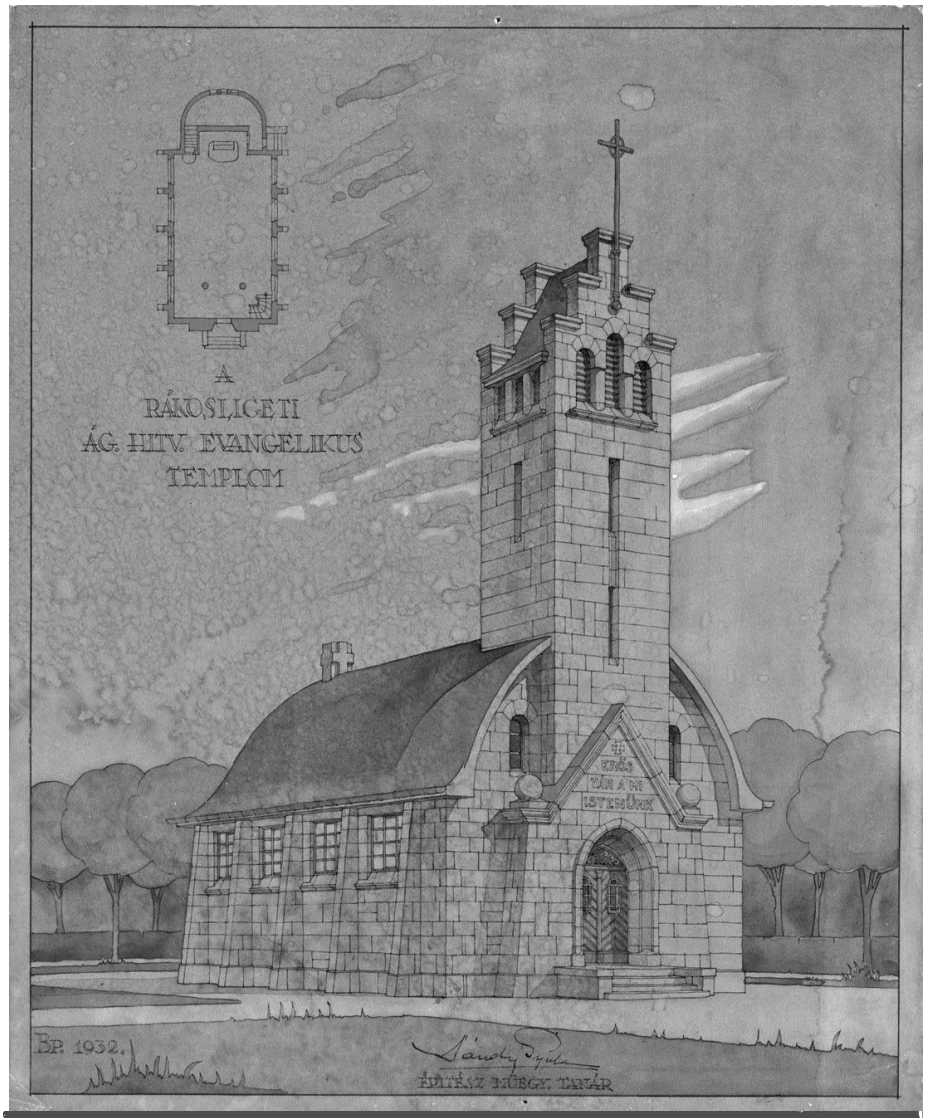

A rákosligeti evangélikus templom perspektivikus képe a terven

anyagokat olyan művészi összhangban felhasználni, mint az e kicsiny templomon látható. Nincsen a legcsekélyebb részlet sem rajta, amely ne alapos megfontolás után került volna oda: az oltár, a gyertyatartók, a padok díszítése, a hálós deszka-ív közeinek ornamentikája mind a tervező építész gondos munkáját dí-cséri egységes összhatást keltve a szem-lélőben." - értékeli 1934-ben a Sándy életmű e kivételes alkotását a *Magyar Építő Művészet*.

---

[1] Zászkalicky Zsuzsanna: Az evangélikus templomépítészet és Sándy Gyula. Új Ember LXII. évf. 3. (2006. 01.15.)
A Sándy Gyula emlékkiállítás, 2004. április 2-25. Örökség Galéria, Budapest Kurátor: Zászkalicky Zsuzsanna, Hadik András

[2] Sándy Gyula: Hogyan lettem és hogyan voltam én templom-építő, -tervező és művezető építész? Lapis angularis VI. Magyar Építészeti Múzeum, Budapest 2005. 17-18. o.

[3] Dr. Kósa Pál: A Rákoskeresztúri Evangélikus Egyházközség története, Rákoskeresztúri Evangélikus Egyházközség, Budapest 2006., 87-89. o.

[4] Egyedül az üvegablakokat nem ő tervezte. Ezek Palka József aranykoszorús üvegfestő mester munkái 1943-ból.

[5] A presbiteri jegyzőkönyvek tanúsága szerint Sándy neve az október 18-i gyűlésen merült fel, december 5-én már az előzetes tervrajzok birtokában döntöttek mellette.

[6] Hozzá hasonló kivétel csak az 1932-37 között felépült pestújhelyi ev. templom.

[7] ojkos (oikosz) deszkafedélszék: A fedél héjazatának tartására szolgáló, gerendák helyett egymást keresztező, rombusz alakú rácsozatot kiadó, élükre állított deszkákból álló szerkezet. Látványos, anyagtakarékos megoldás. kissé a késő gótikus hálóboltozatra emlékeztet.

[8] Zászkaliczky Zsuzsanna megállapítása természetesen jogos: Az építész életművében kivétel a rákosligeti templom.

A fenti írás egy hosszabb dolgozat rövidített változata.Az épületek leírásánál részben felhasználtam a Városvédő Egyesület Templomtörténeti Csoportjának kiadványát. (ld. a kiadvány 2. oldalán)

RÁKOSMENTI MÚZEUMBARÁT EGYESÜLET

Kiadja a RÁKOSMENTI MÚZEUMBARÁT EGYESÜLET

Szerkesztőbizottság:
Ádám Ferenc, Gyöngyössy Márton, Szelepcsényi Sándor, Tóth Péter

Szerkeszti: Szelepcsényi Sándor

Szerkesztőség:
1174 Budapest, Báthory u. 31.
Tel.: 36-1-258 4693
e-mail: erh@enternet.hu

Lapterv: Novák Fanni

Ingyenes terjesztésű lapunk megtalálható az Erdős Renée Házban illetőleg Budapest XVII. kerületének kulturális intézményeiben.

E szám kiadását támogatta Budapest Főváros XVII. Kerület Önkormányzatának Művelődési és Tájékoztatási Bizottsága.

I. évfolyamunk 4. számának címlapján a rákoskeresztúri németek "zsuppverő" szokásáról készült korabeli fénykép, a keresztúri evangélikus ótemplomot is ábrázoló képeslap és a Pesti út (1940) látható.